

# DEBATT

## Kunskapsstorg vid Nordiska museet – ett nytt folkbildningskoncept i Artur Hazelius anda?

Idag står museerna inför nya utmaningar. Inte minst gäller detta Nordiska museet, ansvarsmuseum för svensk kulturhistoria och en hörnsten för museiansknuten forskning inom bl.a. samtidsdokumentation, etnologi och kulturhistoria. Det handlar om de nya utmaningar som den ”nya tekniken” fört med sig och genererat nya krav på tillgänglighet till kulturarvsinstitutionernas kunskapsbaser och den kunskap som byggts upp under generationer av dokumentation och forskning. Det hela är både gammalt och nytt. Gammalt i den bemärkelsen att de första tankarna väcktes på 1970-talet och att processen varit igång hela 1990-talet, nytt i den bemärkelsen att först de senaste åren har tekniken hunnit ifatt visionerna. Men de praktiska frågorna är långtifrån lösta, i varje fall när det gäller Nordiska museet, och fortfarande måste de innehållsliga och tekniska frågorna ställas. Hur skall denna kunskap hanteras, hur skall den göras tillgänglig? Med modern teknik? Hur skall den användas i ett folkbildande perspektiv? Hur skall den nya plattformen utformas? Vilka krav ställer de som vill utnyttja kunskapsmassorna för forskning?

IT har blivit IKT – informations- och kommunikationsteknik. Tillägget av detta K speglar hur fokus inom den moderna teknikutvecklingen flyttats till ändamål och innehåll, till vad det egentligen handlar om: att kommunicera kunskap till dem som skall använda den. Den moderna informationstekniken har det senaste decenniet i allt större utsträckning handlat om frågor om hur man ”bygger upp” och ”får ut” kunskap. Begrepp som t.ex. ”kunskapslyftet”, ”kunskapssamhället” och det ”livslånga lärandet” har karakteriserat diskussionerna. Vid universiteten har traditionella institutioner bytt namn och buntats ihop på ett nytt sätt, ofta med IKT som den gemensamma nämnaren; ett exempel är biblioteks- och arkivutbildningarna. Användarperspektivet betonas allt mer och inom ABM-sektorn (arkiv, bibliotek och museer), där detta per-

spektiv alltid varit starkt, har det blivit allt viktigare att se vad ”kunderna” vill ha och tillgodose deras krav. Det har handlat om att ”öka tillgängligheten” till ABM-sektorns kunskapsområden, både praktiskt via bättre expeditioner och söksystem och via virtuell tillgänglighet. Samtidigt som man haft och har som uppdrag att aktivt stödja studie- och forskningsverksamhet i traditionella folkbildningsperspektiv och med en tydlig utåtriktad ambition.

Området har i växande utsträckning varit föremål för seminarier, diskussioner och utredningar – jag vill här hänvisa till den lägesrapport som Kulturrådet presenterade i våras. Faktarum och lokalhistoriska centra av varierande kvalitet växer upp som svampar ur jorden och visar på användarnas behov.

FINNS DET NÅN BRA BOK  
OM TYP SVARTA HÅL ?



TEKNING: KARIN MILTON

Ur Biblioteksbladet 2000.

Det har med andra ord blivit en fråga om hur man kan tillgängliggöra de resultat som dokumentation och forskning avlagrat i det här fallet i Nordiska museet, i dess föremålssamlingar, arkiv och bildarkiv och dess bibliotek. Men också hur detta material skall hanteras, bevaras, registreras och göras tillgängligt på ett smidigare sätt med moderna tekniska lösningar. Det handlar också om hur man skall bygga upp en grundstruktur för studie- och forskningsstöd och därmed för framtida forskning på olika nivåer inom museets ämnes- och "profil"-områden.

Vad gäller tillgänglighet vid motsvarande institutioner har nog Riksarkivet bäst utvecklat detta genom SVAR (Svensk arkivinformation) och NAD (Nationell arkivdatabas) och Kungliga biblioteket med den nationella biblioteksdatabasen LIBRIS. Kulturminnesvården/kulturmiljöområdet och museerna har här legat efter, mest beroende på ett mer komplext och heterogent grundmaterial och därmed större svårigheter i hur detta skall hanteras, men man har tagit stora steg framåt på flera håll de senaste åren, t.ex. vid Riksantikvarieämbetet.

#### *Nordiska museet som ett kunskapsstorg för svensk kulturhistoria*

För Nordiska museet har det här varit en utmaning sedan 1960-talet. Museet har dock på olika sätt lett utvecklingen inom ADB/IT-området inom museivärlden och detta har även lett till uppbyggnaden av ett flertal databaser inom museet. Man kan t.ex. nämna arbetet med Nm-bas, Outline och Swe-term. Genom INSAM skedde under 1990-talet ett försök till samordning av teknikutvecklingen inom museiområdet och därmed bättre söksystem och en bättre allmän tillgänglighet. Inom museet har diskussionen om tillgänglighetsfrågor bl.a. förts under begrepp som "kundtjänst" och senast "kunskapsstorget". Det finns dock i praktiken idag (minst) sex expeditioner för service till allmänheten (biblioteket, arkiv med foto, bildbyrå, föremål (två st.: textil/dräkt resp. övriga), registreringen). För museets del behövs det alltså fortfarande en diskussion om hur en intern samordning skall ske och hur kontaktytan gentemot allmänheten skall utformas liksom en länkoppling till andra kulturarvsinstitutioner.

Vad det hela handlar om kan komprimeras till dessa tre begrepp:

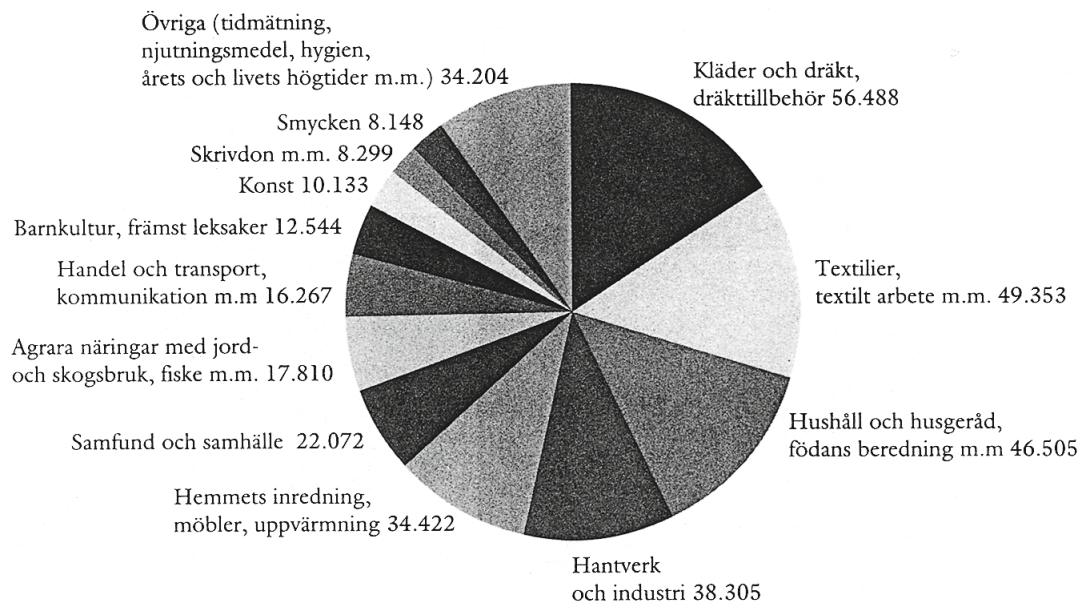
#### Kunskap – Tillgänglighet – Förmedling

- Med *Kunskap* menar jag här museets samlade kunskap, lagrad i olika manuella och digitaliserade register/förteckningar och i originalmaterial, och hur den skall utnyttjas/ användas. Men också en kontinuerlig kunskapsuppbyggnad genom dokumentation, förvärv, forskning etc.
- *Tillgänglighet*, det är både en fysisk plats och tillgång till kunskapsmaterialet genom olika tekniska hjälpmedel, men även virtuellt via museets hemsida
- *Förmedling* skall ske genom ett aktiv service och studie- och forskningsstöd i linje med museets folkbildande uppdrag.

Utgångspunkten är givetvis museets samlingar, där kunskapen finns "lagrad", dvs. de för ett museum centrala föremålssamlingarna men givetvis i lika hög grad samlingar av text- och bildarkivalier i original, olika slags dokumentärt material som museets forskare och andra ställt samman osv. Det är långt ifrån alltid "samlingarna" räcker till för den genomsnittlige besökaren, dvs. att *enbart* visa det man har av originalmaterial och i register eller katalogtexter. Biblioteket har här egentligen en frontposition genom dess uppgift att tillhandahålla kunskap i "bearbetad" form, och kan därigenom ta första stöten vid förfrågningar. Det förekommer också ständiga hänvisningar internt, från B(ibliotek) till A(rkiv), från B till F(öremål), från F till B och A, från A till B osv. – det anger behovet av en samordning genom en gemensam expedition, ett "kunskapsstorg".

Stiftelsen Nordiska museet har noga räknat i 129 år varit ett nationellt museum för svensk kulturhistoria och med uppgiften "att bevara och levandegöra minnet av liv och arbete i Sverige från 1521" (Stadgarna 1990, §2). I äldre stadgar är detta kompletterat även med begreppet folkbildning. Under 1990-talet utvidgades uppdraget och museet skulle vara ansvarsmuseum för svensk kulturhistoria. I de senaste årens s.k. regleringsbrev återkommer huvudrubrikerna *Bevarande*, *Förmedling* och *Kunskapsuppbyggnad*, där museets uppgifter bl.a. är att "öka tillgängligheten till samlingarna", "nä fler och nya besökare", "nä besökare i hela landet" och "uppnå ökad kunskap inom Nordiska museets områden".

Nordiska museets samlingar är idag betydande och belyser inte bara äldre tider utan även 1900-talets och "samtidens" utveckling, där museet gjort stora insatser med t.ex. SAMDOK och dokumentationen av industrisamhället och på flera områden initierat och samordnat



Samlingarnas fördelning på olika föremålsgrupper, antal inventarienummer. Diagrammet visar vilka områden museet prioriterat och vilka som är mest omfattande. Intressant nog återspeglas detta volymmässigt även i material i arkiv och bildarkiv och i bibliotekets ämnesuppställning. Detta ligger också som grund för museets olika databaser, från föremålsdatabasen till biblioteksdatabasen som skulle kunna ingå i en mer offentlig tillgänglighet via ett kunskapsstorg.

arbetet. Museets föremålssamlingar omfattar omkring 1 500 000 föremål (p.g.a. att ett inventarienummer ofta innehåller flera undernummer eller större mängder föremål), arkivet drygt 8 000 hyllmeter, bildarkivet drygt 4 miljoner foton och bilder, biblioteket ca 350 000 titlar. Till detta kommer olika manuella och digitaliserade register, varav nära femtio (!) databaser i princip skulle kunna vara offentligt tillgängliga med moderna söksystem via en förbättrad expeditionsverksamhet och/eller via en utbyggd hemsida/webbplats. Det skall också betonas att det inte bara handlar om kunskap i kataloger och register. Lika viktig är den kompetens som finns i form av personalens och handläggarnas kunskaper – och som finns över hela museet, alla yrkeskategorier.

#### *Artur Hazelius grundkoncept*

Det är intressant att studera hur ett koncept av typ "kunskapsstorg" byggts upp under generationer. Redan Artur Hazelius såg behovet av en samordning av en expeditionsverksamhet för föremålssamlingarna eller "avdelningarna", arkiv, bild och bibliotek. Det framgår av hans dagböcker men också i uppdraget i arkitekttävlingen om Nordiska museets byggnad. De studier som sedan görs av arkitekterna Magnus Isæus och Isak

Gustaf Clason visar detta, dels i den första "stora" versionen 1891, dels i den bantade "mindre" versionen med Hazelius centralbyggnad "Allmogehallen", som blev den byggnad som genomfördes och slutligen invigdes 1907. I båda fallen låg arkiv- och biblioteks expedition centralt med en föremåls expedition i angränsande rum i anslutning till amanuenser och styresman. I den version som genomfördes låg bibliotek och arkiv i Stora Hallen på var sin sida av Gustav Vasa, museets centrum, och mitt i de olika faktautställningarna och upplevelserummen. Man kan tydligt utläsa en koppling mellan utställningar, faktorum och kunskapsmaterialet i arkiv och bibliotek. För Artur Hazelius framstod sambandet mellan utställningar, föremål, arkiv, dokumentation och bibliotek som självklar. Senare skulle dock de olika verksamheternas "skingras" p.g.a. materialets tillväxt till dagens situation med sex expeditioner.

Artur Hazelius folkbildningsarbete fick sin fysiska ram i de byggnader som inrymde museets samlingar och utställningar och i den pedagogiska och folkliga form kunskapen om det svenska folket och dess kultur fördes fram på Skansen och i museet. Från de olika folkliga miljöerna på Skansen kunde man blicka ner på det stora, nationella museet, där så mycken kunskap presenterades i ett nationalromantiskt skal.



### *Ett Kunskapstorg vid Nordiska museet*

Det kan vara intressant att fundera över hur ett kunskapskoncept av det slag Artur Hazelius byggde upp skulle utformas idag. I ett aktualiserat koncept förstärks sambandet mellan olika kunskapsbaser inom museet och samarbetet inom hela ABM-området, dvs. *internt* inom museet och *mellan* kulturarvsinstitutionerna inom ABM-området, inom arkiv, bibliotek och musei-/kulturmiljöområdet. Det är med andra ord alla institutioner som dokumenterar och tillhandahåller kunskap om landets kulturarv och ett samarbete borde vara självklart. Det måste idag ske utifrån samhällets perspektiv, där den enskilde, nyfikne sökarens behov blir styrande för tillgängligheten. Dagens teknik med Internet och digitalisering av data ger möjligheter att ta upp frågan om ett modernt folkbildningsarbete, där fokus flyttas mer mot användarnas behov av information och kunskap. Nordiska museet skulle här kunna bli en viktig publik kontaktyta, en kombination av upplevelser i utställningar och faktaförmedling, för vidareförmedling av kunskaper. Skall museerna och de andra ABM-institutionerna inte bli osynliga, måste deras samlingar och kompetenser bli mer lättillgängliga. Kulturarvsinstitutionerna måste i detta perspektiv ges större möjligheter att upp-

fylla de kulturpolitiska målen. I grunden är det en demokratifråga av samma slag och tyngd som Artur Hazelius snuddade vid för över hundra år sedan.

En av de viktigaste frågorna idag är därför hur tillgängligheten till museets samlingar och samlade kunskap skall utformas, och hur man skall bygga upp "svar" på en rad tänkta frågor och önskemål i allehanda ämnen. Det är här diskussionerna kring ett "Kunskapstorg" vid Nordiska museet fasar in. Motsvarande verksamheter sker redan sedan flera år vid många av landets museer i form av "Faktarum", "Backspeglar", "Minnen", "Kunskapskällor" eller lokalhistoriska centra.

### *Kunskapstorget – i första hand en praktisk fråga*

För mig är Kunskapstorget framför allt en praktisk fråga. Att kunna utnyttja samlingarna inom Nordiska museet, att öka tillgängligheten och förbättra förmedlingen är ju egentligen en självklarhet som alla ställer upp på. Hur det skall utformas i sina detaljer får de nu ansvariga titta närmare på. För mig skall man kunna komma till museet på ett eller annat sätt, dvs. fysiskt eller via hemsidan, och kunna ställa vilken fråga som helst som berör museets ansvarsområde, dvs. i princip svensk kulturhistoria från och med 1500-talet, och få hjälp med svar oavsett var



Arkitekten Isak Gustaf Clasons förslag 1891, här tecknat av hans medarbetare Gustaf Améen. I norra flygeln, som vetter mot Strandvägen, planerade man bibliotek och arkiv i två plan med stor läsesal. Biblioteket skulle även vara tillgängligt för allmänheten. Intill låg registrering, rum för amanuenser och styresmannen.

svaret kan ligga dolt – i en bok, bland bilder och text i arkivet eller i kommentarerna till något föremål eller föremålet självt – eller hos en kunnig medarbetare – eller hos en annan kulturarvsinstitution.

För att få ett grepp om hur det skall *utformas* tror jag att man i första hand bör studera frågan utifrån ett *användarperspektiv*, vad vill våra användare egentligen ha, och se hur man skall gå tillväga i förmedlingsarbetet. Genom erfarenheterna från museets olika expeditioner vet man detta redan i stor utsträckning.

Museet måste också bestämma *vilken kunskap* som man skall tillhandahålla och förmedla, *vilken nivå* och på *vilket sätt* det skall ske. Skall man ha något att förmedla måste man ha tekniska lösningar klara.

Det handlar också om *vägen fram till museet och om själva kunskapsstorget*, hur man skall lösa praktiska och fysiska frågor, dvs. lokalfrågor som expeditioner, läsesalar, logistik osv. – de är minst lika viktiga. För mig är i dagsläget detta det steg man bör ta först – kunskapsbaser har man redan idag så man skulle kunna börja en försöksverksamhet, eller i varje fall utreda frågan... Till detta kommer också intern *utbildning* i informationshantering m.m.

För mig är således *Kunskapsstorget rent praktiskt och enkelt en gemensam expedition för museets olika kunskapsbaser* eller databaser, en *mötesplats* mellan museets besökare/kunder som söker djupare eller kompletterande kunskap utöver det man upplever genom utställningarna eller vid en programaktivitet. Det handlar om att skapa en attraktiv miljö, där man lätt når den kunskapsmassa som finns i museets olika hörn. Men också om att placera denna centralt och symboliskt i museibygnaden och med en naturlig koppling till utställningar och programverksamhet.

Namnet Kunskapsstorget antyder också detta. Det har jag hämtat från "torget" framför Gustav Vasa, ett begrepp som myntades under utställningen "90-tal" 1990. Det är en central plats för museets alla verksamheter och kanske är en lämplig placering i dess närhet det bästa.

Hur skall man då utforma mål och uppgifter för ett "Kunskapsstorg"? Nedanstående, sammanfattande synpunkter kan vara en utgångspunkt för ett framtida arbete:

1 Ett "Kunskapsstorg" skall ha som *mål* en ökad satsning på museets folkbildande uppgifter, på kunskapsförmedling i kunskapsområdet inom museets kulturhistoriska ämnesområden. Perspektiv "det livslånga lärandet". Målgrupper är givetvis alla från skola till universitet.

2 Ett "Kunskapsstorg" skall *utformas* som en utvecklad biblioteksexpedition, där möjligheter att enkelt och snabbt finna rätt litteratur i allehanda ämnen ges till exempel genom nya databaser kring den kulturhistoriska ämneskatalogen.

Till detta skall möjligheter finnas att länka sig till arkivets register, bildarkivet, bildbyråns bildsamlingar och föremålssamlingarnas databaser etc. och till olika, externa databaser.

Läsesal med olika forskningshjälpmedel skall finnas på en central plats knuten till museets stora hall. Ett fördjupat studium av arkivmaterial, bilder och föremål i läsesal eller i särskild ordning, beroende på material.

3 Ett "Kunskapsstorg" skall vara både *en fysisk mötesplats och en virtuell plats*, nåbar via museets hemsida. Viktigt är en central, gärna symbolisk placering och en bra presentation på hemsidan.

4 Ett "Kunskapsstorg" innebär ett förverkligat *ABM-samarbete inom museinstitutionen*.

Sannolikt är det i den här riktningen Nordiska museet och alla kulturarvsinstitutioner måste utvecklas för att kunna möta samtidens och framtidens behov av kunskap. En ökad tillgänglighet behövs för att stärka vår identitet i en europeisk kontext och inte minst i dagens mediasamhälle, präglad av konkurrens om upplevelser och tillgängliga fakta – och behov av historisk sanning. Kanske är tiden mogen för att ta upp Artur Hazelius tankar och förverkliga hans sammanhållna kunskapskoncept i ett modernt "Kunskapsstorg" vid Nordiska museet? Törs de traditionella museimännen detta, och törs politikerna prioritera så, inte bara i tal utan även i ekonomisk handling? Det är i varje fall glädjande att museets styresman initierat en utredning av hur det hela skulle kunna tillämpas och utformas i museet på Djurgården.

*Bengt Nyström, Stockholm*

## Litteratur

Magdalena Gram *ABM – samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer* (KUR, 2002).

*Arkiv, Bibliotek och Museer. Rapport från ABM-forum 2000* (DIK-förbundet, 2001).

*Kunskap och tillgänglighet* (Nordiska museet, 2000). *Nordiska museet 125 år* (1998).

Bengt Nyström, Bibliotek och museum. Artur Hazelius bibliotek i Nordiska museet och några tankar om en ABM-modell för framtiden (i: *Bibliotek och Arkitektur* 2002).